

ואילו במאירי כאן מבואר שאינו איסור תורה ממש, וכתב שלכן בדיעבד אם עבר והקריב יצא ידי נדרו. [ומפשטות דברי הרמב"ם (שגגות ב, יד עפ"י התוספתא) נראה שאף על פי שאסור מהתורה להקריב, בדיעבד יצא ידי נדרו. ע' באריכות בכל הענין בשו"ת שבט הלוי - ח"ו סד-סה. וע"ע חדושים ובאורים].

(ע"ב) 'אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה... הכא בארבעה עשר עסקינן'. וקרא לו התנא לי"ד 'חג המצות', ומזה נראה להביא ראיה למה שהביא הרמ"א (בי"ד שצט) בשם האור-זרוע והתשב"ץ שאין אבילות נוהגת בי"ד. [אלא ששם נזכר מזמן שחיתת הפסח. ואולי הברייתא סוברת כדעת התנאים (ע' פסחים קח) שכבר מהבוקר זמנו הוא]. (רש"י פסחים יג).

נראה שמה שכתב הרמ"א (תעא, ג) בערב פסח: 'לובש בגדים נאים כמו בשבת' היינו לכאורה משום ערב פסח עצמו שהוא כעין יום טוב. ומסתבר שזהו מחצות היום, זמן ההקרבה - כמו לענין מלאכה.

ובפשטות יש לפרש שכוונת התנא, בבוא אדם לחג המצות למקדש אין מביא תודה, וזה כולל אף כשבא בערב הפסח משום קרבן פסח - שאין מביאים קדשים לבית הפסול (חדושים ובאורים).

'אין מביאין קדשים לבית הפסול'. על מקור דין זה - ע' במובא בפסחים יג:

יתכן שמשמעות לשון 'בית הפסול' על שם קיבוץ כל הפסולין אל מקום אחד, וכמו 'בית השריפה'. וכל מקום קיבוץ וקיבול מכונה 'בית', כמו 'בית הדשן', וכענין 'בתים לבריחים'. וע"ע משנה מנחות פה. 'בית הזבלים, בית השלחים, בית האילן'.

משמע לכאורה שאיסור זה אמור גם כלפי מקצת מן הקרבן, שהרי כאן ההגבלה בזמן קיימת רק בעשר חלות החמץ ולא בכולן. אך יש סוברים שבמקצת מן הקרבן מותר לצמצם זמן אכילה (ע' כסף משנה פסוה"מ ו, יא). ושם יש לומר שכאן שונה לפי שמצמצם מאד זמן אכילתם, לשעות ספורות, לכן חוששים אף במקצת. ובצל"ח תירץ שגם לדעה זו המתירה אין מותר אלא במיעוט הקרבן, אבל כגון חלות החמץ שהן מחצית מכלל החלות אסור.

ע"ע אבי עזרי פסוה"מ ו, ד; שו"ת דובב מירשים ח"ג קכה, ה, ובמובא ביוסף דעת בכורות ס.

'האומר הרי עלי תודה ואצא בה ידי חגיגה, הריני נזיר ואגלה ממצות מעשר שני - נדור ואינו יצא, נזיר ואינו מגלח'. לפרש"י ותוס' מבואר שאפילו התנה בפירוש 'על מנת שאצא בה ידי חגיגה' - אינו יוצא. וכן דעת הרמב"ם (חגיגה ב, יד נזירות ת, יד). ואולם יש סוברים שאם מתנה בפירוש [או אפילו אמר 'הרי עלי תודה שאצא בה ידי חגיגה'. עראב"ד וכס"מ שם] - יוצא כפי שאמר (עפ"י השגות הראב"ד הל' חגיגה שם; מלחמות ה'). ויש אומרים שבאופן זה אין הנדר חל כלל (עפ"י שיטמ"ק), ורק משום שלא תלה הדברים בפירוש אנו דנים זאת כשני דברים נפרדים ותופסים מקצת דבריו.

דף כ

'ארבע מאה שקיל וברתיה אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב' שהרי זה כמי שנתן לו שתי מתנות, איזה מהן שירצה יקח (רמב"ם זכיה ומתנה יא, כ; ר"ף פ"ט דבבא בתרא). ואף על פי שדעתו נראית שברצונו ליתן לו כדי שישא בתו, אעפ"כ לא קבע הדבר בתנאי גמור (עפ"י חדושים ובאורים).

וע' בשו"ת עורת כהן (סד, ה) שקבע מכאן כלל, לדון בלשון בני אדם כשמחברים כמה ענינים בדבריהם, כל שאין לנו הוכחה גמורה שכוונתם לאחד הענינים, אנו דנים על כל חלק וחלק שהוא עומד בפני עצמו. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ב שג שנו.

'אבל אי אמר לנסיב והבו ליה אי נסיב שקיל ואי לא נסיב לא שקיל'. אף על פי שלא כפל התנאי, כתב הראב"ד שאין צריך תנאי כפול ושאר משפטי התנאים אלא כשעושה מעשה מיד, שאין בכח התנאי לבטל המעשה אלא אם נעשה התנאי כראוי ובחזוק, כעין תנאי בני גד ובני ראובן שהיו מבקשים ממה שיתן להם נחלתם מיד, על כן הוצרך משה לכפול התנאים, אבל דבר שלא נעשה בו שום מעשה כגון האומר תנו לפלוני מאתים וזו אם יקח בתי, ודאי שאם לא יקח לא יטול (הובא במלחמות ה' להרמב"ן, וסייע לדבריו. וערשב"א).

ע' גם באגרות משה (יו"ד ח"א קנא) שנקט כן בדעת רש"י. ואולם מדברי הר"ן נראה לכאורה שאין חילוק בדבר.

'וסברי בית שמאי שלמי חובה לא בעו סמיכה והתניא...'. כמו כן יכול היה להקשות מהברייתא דלעיל, 'שלמים הבאים ביום טוב, בית שמאי אומרים סומך עליהם מערב יום טוב ושוחטן ביום טוב' (חכמי איברא).

לכאורה יש לומר שבדוקא נקטו ברייתא זו, כי כאן מפורש שלא נחלקו בית שמאי על בית הלל שצריכים סמיכה, ומשמע מדאורייתא, ואילו מהברייתא דלעיל היה אפשר לפרש שסמיכת שלמי חובה לב"ש לאו דאורייתא [כפי שמצינו באשם מצורע למ"ד] ועל כן סומך מערב יום טוב. אך זה אינו, שאם אינה מדאורייתא הרי א"א לסמוך בכל כחו אלא מקופיא (כמו שכתבו התוס' בזבחים לג. באשם מצורע עפ"י חגיגה טז:): ואם כן באופן זה מותר אף ביו"ט. ואין מסתבר שאסרו שמא יסמוך בכל כחו ונמצא משתמש בבע"ח, שא"כ אף בחול יהא אסור משום חשש דאורייתא של עבודה בקדשים.

'תכף לסמיכה שחיטה'. על שיעור התכיפות – ע' במובא בזבחים לג.

'נקבה היא'. שינה להם בדבר העומד להתגלות כדי שיאמינוהו, שאם לא היה עושה כן, היו ממתנינים לשמרו שלא יעשנה עולה.

ואמר להם 'לזבחי שלמים הבאתיה' ולא אמר 'שלמים היא' – כי עדיין לא הקדישה שכן היה מנהגו של הלל, מעולם לא היה מקדיש בהמתו עד סמוך לשחיטה, כמו שאמרו בפסחים סו: (חדושים ובאורים. וע"ע בחדושי הנצי"ב [ובשו"ת משיב דבר ח"ב פ ד"ה אבל]; שו"ת רב פעלים ח"ג הו"מ א).

(ע"ב) 'זהביא כל צאן קדר שבירושלים והעמידן בעזרה'. כתב הרשב"א שהעמידם בעזרת ישראל אבל בעזרת כהנים אסור שאין מכניסים חולין בעזרה. ושמענו חידוש בדבריו שלעזרת ישראל מותר להכניס חולין אעפ"י שהיא קדושה בקדושת עזרה. אמנם מרש"י מנחות כז: משמע שיש חילוק מדאורייתא בין מקום עמידת ישראל לשאר העזרה לענין כניסת זרים טהורים שחייבים (ובשיטמ"ק שם חלק). מכל מקום צריך עיון מנין לחלק ביניהם לענין חולין בעזרה, והלא לשיטת הרשב"א עצמו (בב"ב פא) הכנסת חולין בעזרה אסורה מהתורה, וקדושת עזרה כוללת הכל.

'אמרו להם בית הלל אף זו קבוע לה זמן, דתנן עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו' וכיון שקיים החשש פן יפשע או ייאנס ולא יוכל להקריב כל שבעת הימים, הרי זה נחשב משום כך 'צורך היום' – שהרי כשהותרה מלאכת אוכל נפש לא הצריכה תורה לדקדק ולצמצם השיעור עד שיצא הספק מלבו שמא לא יאכל כל כך ונמצא שעשה לצורך חול, אלא כיון שאפשר שיצטרך לזה נחשב 'צורך' והותר. אף כאן הספק שמא לא יוכל מלהקריב אחר כך מועיל להחשיבו 'צורך היום' (עפ"י קובץ שעורים בבאור דברי רש"י כאן ולעיל יט. וע' בחדושים ובאורים פרוש נוסף).

ורש"י במקום אחר (חגיגה ז: ד"ה אבל) כתב טעמם של בית הלל, מפני שעיקר מצוותן ביום ראשון, שנאמר וחיגתם אותו (וע"ש בחדושי הנצי"ב).

'מר סבר נדרים ונדבות קרבין ביום טוב'. מבואר כאן שישנה דעה שאפילו עולות נדרים ונדבות קרבים ביו"ט [שהרי בעולות גם כן שייך אותו קל וחומר, וכמפורש ברש"י ותוס']. וזה שלא כהברייתא דרבי שמעון בן אלעזר המובאת לעיל (יט.). וכבר כתבו אחרונים בדרכים שונות להראות שנחלקו הדעות בשאלה זו (ע' בהגהות אמרי ברוך על הטורי-אבן שם; חזון איש או"ח קכט, לדף ז ס"ק ב ד; שבט הלוי ח"ו סד).

'כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן... הדם יזרק והבשר יאכל. ואם היתה שבת – לא יזרוק'. מבואר כאן שקרבנות ציבור דינם כקרבן יחיד, שאם נעשו שלא לשמה לא עלו לשם חובה, שלכן אסור להמשיך עשייתם בשבת שאינם אלא כנדבה. ומכאן הקשו (שער המלך הל' פסוה"מ טו, א ועוד) על דברי הרמב"ם בפרוש המשנה (ריש זבחים) שקרבנות ציבור שלא לשמן כשרים לגמרי. וכן כתב מהרש"א. כמה וכמה דרכים נאמרו בישוב דבריהם – ע' במובא בזבחים ד.

איסור זריקת הדם בשבת הוא מדרבנן – משום מתקן שדומה לתיקון מנא, וכשם שאין מגביהים תרומות ומעשרות בשבת ואין מזים על הטמא לטהרו (עפ"י תוס' ורא"ש נזיר כח: ד"ה כבשי; תוס' רשב"א כאן. וע"ע בתפארת ישראל פסחים פרק שישי שדן משום צובע כשמתכוין שהמזבח יזכתם בדם. והנצי"ב שם צידד משום מוקצה, וע' גם בצ"ח כאן. וע"ע במובא ביוסף דעת פסחים סה).

ואף על פי שאין שבות במקדש – כאן העמידו חכמים דבריהם, כיון שעבר ועשה שלא כדין (עפ"י שיטה מקובצת).

'רבה בר רב הונא אמר: זורק את הדם על מנת להקטיר אימורין לערב'. יש מדייקים שאף לדעה זו לא הותר אלא כאשר יש [בשר או] אימורים, רק בגללם מתירים לזרוק הדם, אבל משום מצות זריקה גרידא לא הותר – וטעם הדבר כי אין לאו ד'בל ילין' בדם ורק כשיש בשר או אימורים אסור להפסידם משום עשה ד'משמרת', אבל משום דם לבדו אין הקפדה אם ייפסל ולא ייראה להקרבה (עפ"י זכר יצחק מה, א. וע' גם בהר צבי. ומשום תיקון השחיטה וברכתה למפרע אין לחוש, כי בשעתו נעשה הדבר לצורך לפי טעותו של העושה).

דף כא

'אמר ליה עורבא פרח... אני היום סמכוני באשיות'. מלבד פרש"י, יש מפרשים 'עורבא פרח' בפנים אחרות; רבנו חננאל פירש לשון גנאי ופחיתות היא, כלומר דעה זו דעת נערים ששוחקים בעורבים היא. ויש מי שפרש ביטוי זה על פי מה שדרשו (בעירובין כב:) 'שחורות כעורב' – על תלמיד חכם המשחיר פניו על דברי תורה כעורב. והכוונה (כמו שפרש מהרש"א) כלפי מיעוט אכילה ושתיה, וכמו שאמרו (בהגיגה כב: וכיו"ב במו"ק כו.). 'הושחרו פניו' מפני התענית. וכן בכמה מקומות מצינו שתלמידי חכמים נדרשים למעט במאכל ובמשקה. מן הצד השני אסור להפריז בכך ומצינו שחכמים היו נזופים קשות במתענים ללא צורך. יש זמנים בהם חייב האדם להרחיק מעל עצמו את משל העורב. וכך גם נהג רבה בר רב הונא כשהזור מן הדרשה כשהוא עיף ורעב והוצרך לסעוד. לכן אמר למטריה עליו 'עורבא פרח' – העורב פרח כעת, היה זה רמז דק לאמר: הגיע הזמן שאטעם דבר מאכל (מתוך עיונים בדברי חז"ל ובלשונם לגר"ח ארנטרובי ז"ל, עמ' ע).